

Equus fabulosus

SZEGFŰ LÁSZLÓ

1. Amikor nomád őseink a Duna-Tisza vidék lakosait rémíszttgették paripáikat nem kímélő, villámgyors portyáikkal, s az ellenszegülőket letiprór, vakmerő lovasrohamaikkal hont foglaltak maguknak, aligha jutott valamelyiküknek is az eszébe, hogy legfényesebb haditettüket, Szvatopluk országának elfoglalását éppen egy mén miatt kérdőjelezi meg majd ezredév múltán a történetírás. Látszólag bizony cáfolhatatlan az érv, ugyanis történeti tény, egykorú források tanúsítják: a morva vezér meg sem érte a honfoglalást.

Regino prümi apát *Chronicon* című művében a 894. esztendő eseményeinél írja: „Ez idő tájt halt meg (diem clausit extremum) Zuendibold, a morva szlávok királya, övéi között bölcs és jellemére nézve igen eszes férfiú, akinek az országát fiai csak rövid ideig és nem szerencsésen tartották hatalmukban, mivel a magyarok mindent földig leromboltak.”¹

Megerősíti ezt a híradást a Fuldai Évkönyvek tudósítása, amelyben ugyancsak a 894. évnél ez áll: „Zwentibold, a morvák fejedelme, minden álnokság e rejtekhelye (vagina totius perfidiae), amikor emberi vérré szomjazva körüljárta a vele határos össze vidéket, végre szerencsétlenül elhalálozott (diem ultimum clausit infeliciter), buzdítván övéit, hogy ne a békét szeressék, hanem inkább maradjanak meg saját földjeik ellenségének.”²

Ezekből a rövid értesítésekből semmiféle pontos információt nem nyerünk Szvatopluk halálának közvetlen okáról, bár gyanítani engedik, hogy a morva vezér nem öldöklő csatában, véres küzdelmekben esett el, hanem „ágyban, párnák közt” végezte életét. Úgy, ahogyan Kónsztantinosz Porphürogennétosz elmeséli: „Tudnivaló, hogy Morávia fejedelme, Szvatopluk vitéz volt és félelmetes a vele szomszédos népek szemében. Ennek a Szvatopluknak három fia volt, és halála előtt országát három részre osztotta fel, és három fiára egy-egy részt hagyott, meghagyván, hogy az első nagy fejedelem legyen, a másik kettő pedig az első fiúnak legyen alárendelve. Buzdította őket, hogy ne támadjanak viszálykodva egymás ellen, ilyen példát tárván elébük; elővett ugyanis három vesszőt, összekötözte és odadta az első fiúnak, hogy törje el ezeket, s amikor az nem bírta, odadta ismét a másodiknak, úgyszintén a harmadiknak, majd azután szétbontván a három vesz-

¹ *Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descenduntium ad anno Christi DCCC usque ad annum MCCC.* (Ed. GOMBOS, ALBINUS FRANCISCUS). Bp., 1937–1938. – a továbbiakban: CFH – 2039; A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. (Szerk. GYÖRFFY GYÖRGY). Bp., 1975. – a továbbiakban: MEH – 208.

² CFH 132., MEH 211.

szőt, odadta egyenként a háromnak, azok pedig fogták és felszólítására, hogy törjék el, tüstént eltörték azokat. E példával buzdította őket, azt mondván, hogy: Ha egyetértésben és szeretetben elválaszthatatlanok maradtok, ellenség meg nem hódít és le nem győz; de ha viszály és vetélkedés támad köztetek, és három uralomra különültök el, nem vetve alá magatokat a legidősebb testvérnék, egymás kezétől is megsemmisültök, meg szomszédos ellenségeitek is teljesen tönkretesznek. – Miután ennek a Szyjtopluknak a halála után egy esztendő békességben töltöttek, viszály és meghasonlás támadt köztük, belháborút indítottak egymás ellen, s jöttek a türkök, teljesen tönkre tették őket és elfoglalták országukat, amelyben most is laknak. A nép maradékai szétszéledve a szomszédos népekhez, a bulgárokhöz, türkökhöz, horvátokhoz és a többi néphez menekültek.”³

Ez a klasszikus reminiscenciákat sem nélkülöző elbeszélés ugyanakkor nem szól arról, hogy, miután birodalmát fiai között felosztotta, mi történt Szyatoplukkal haláláig. Ezt az űrt segít kitölteni Cosmas Pragensis, aki a 894. év kapcsán egy éppen ide illő jámbor történetet ad elő: „Ugyanezen esztendőben Zuatopulch, Morávia királya, miként a köznép mondja, hadsereggel véve körül magát elbűjt és nem mutatkozott sehol sem. Ám akkor végül is valóban magába szállt, amikor ráébredt, hogy ura, császára és atyjafia, Arnulf ellen jogtalanul, s mintegy a hűbéri szolgálatról megfélelkezve fegyvert ragadott; ő, aki nemcsak Csehországot, hanem más tartományokat is részint az Odera folyóig, részint Magyarország felé egészen a Garam folyóig leigázott, bűnbánattól indítva az éjjél sötétjében, bárki tudta nélkül, lovára pattant, táborán átnyargalva elmenekült egy a Zobor-hegy oldalában fekvő helyre, ahol egykor három remete az óriási és ember nem járta erdőség közepén az ő támogatásával és segítségével egyházat épített. Ahová is amikor megérkezett, az erdő egy félreeső szegletében lovát ledöfte, kardját a földbe ásta, és ahogy a nap megvirradt, felkapaszkodott a remetékhez; nehogy valaki is felismerje, levágta a haját, remeteruhát öltött, és ameddig itt élt, ismeretlen maradt mindenki számára; ahol is, amikor közeledni érezte halálát, a szerzetesek előtt leleplezte önmagát, hogy kicsoda voltaképp, majd tüstént meghalt. Királyságát fiai rövid időn át és még kevésbé szerencsésen birtokolták, az részint a pusztító magyaroknak, részint a keleti németeknek, részint a mindent ellenségesen földig romboló lengyeleknek esett áldozatul.”⁴

Ez a motívum, ráébredés az élet értelmetlenségére, a bűnös cselekedetek súlyára, a világ hívságaitól való elfordulás, magabaszálló vezeklés nem ritka a korabeli hagiographikus irodalomban. Éppen ezért, cselekvési min-

3 BÍBORBANSZÜLETETT KONSTANTÍN: A birodalom kormányzása. (Ed. MORAVCSIK GYULA). Bp., 1950. 180 – 181.
4 CFH 801.

tát kínálva, nem lehetett idegen az emberek gondolkodásától, tudatvilágától sem. Nem lehetetlen tehát, hogy Szvatopluk is hátralévő napjait valóban remeteként kívánta leélni. Ámde vezeklése nagyon rövid ideig tarthatott, hiszen a forrásból sejteni lehet, hogy fiai még birtokolták atyai örökségüket, amikor halála bekövetkezett.

Lényegében ezt a históriát ismétlik meg hosszabb-rövidebb kivonatolással más latin,⁵ német⁶ és cseh nyelvű művek⁷ is. Kiegészítést csupán néhány forrásból nyerünk, melyek közül az egyikből kiderül, hogy Szvatoplukot „Arnulf az egész Germániával” és a „magyarok” két tűz közé szorították, ezért menekült a remeteségbe;⁸ más szerző őszintén elmondja, „hogy hány esztendeig élt ott, az utókor biztosan nem tudja.”⁹ Megint más (kései) historikus tudni véli, hogy Szvatopluk fiát Szent Metód kiátkozta, s ezért veszett el országa, melyet a már említett népek „erőhatalommal felosztottak maguk között”.¹⁰ (Az excommunicatio aligha helytálló, hiszen Metód már 885. április 16-án meghalt.¹¹) Ám itt a morva birodalom felosztásakor Szvatopluknak már csupán két fiáról (filii eius duo) esik szó.¹² Kérdés: mi történt közben a harmadik fiúval, s az ő birtokrészével azután, hogy „három uralomra különültek el”.¹³

2. Ezekben az összefüggésekben szemlélve a magyar hagyomány, amely az ún. „fehér ló mondájában” ölt testet, első pillantásra igen gyenge hitelűnek tűnik. Így aztán érthető, ha a történelmi kutatás ezt az „igen régi” és „valószínűtlenségében is nagy történelmi értékű” mondát,¹⁴ amely magán viseli a keleti gondolkodás nyomait és európai párhuzama jóformán nincs is,¹⁵ eleinte alapos vizsgálat tárgyává tette. Az eredmények azonban a legnagyobb igyekezettel sem nevezhetők egybehangzóaknak. Egyes kutatók a honfoglalás korából „teljes épségében megmaradt epikai dal”-nak tekintették,¹⁶ „zárt epikus éneknek”,¹⁷ amely vagy hagyományos népi énekek

5 CFH 157., 216., 314., 1301.

6 CFH 538., 818., 2108.

7 CFH 813–814.

8 CFH 528.

9 CFH 135.

10 CFH 1989.

11 H. TÓTH IMRE: Konstantin-Cirill és Metód élete és működése. Bp., 1981. 181.

12 CFH 463.

13 Vö. 3. jegyz.

14 MARCZALI HENRIK: Magyarország története. Bp., 1911. 41–42.

15 MACARTNEY, CARLILE AYBNER: Studies on the Early Hungarian Historical Sources. Bp., 1940. 169.

16 SEBESTYÉN GYULA: A magyar honfoglalás mondái. I–II. Bp., 1904–1905. – Az idézett hely: 2:89.

17 KÉPES GÉZA: A magyar ősköltészet nyomairól. Irodalomtörténeti Közlemények, 1964. 186.

mintájára keletkezett,¹⁸ vagy – lévén Árpád a központi szereplője – „létrehozása a fejedelem regőseinek érdeme”.¹⁹ Ám mindenképpen az etnikus kötődő mércéje, egyik fontos eleme, a sztyeppei nomád szimbolikából, a pogány hitvilág hiedelmeiből, az egység képzetét keltő politikai étoszból építkező naiv történeti tudatnak, azaz a gentilizmus eszmei minőségét meghatározó azon összefüggérendszernek, amely a nép egésze számára tudatosította közös történeti sorsát,²⁰ így közvetve honfoglalás kori művészetünk „szegényesnek éppen nem mondható gondolati háttérének” is fontos részévé vált.²¹ „A régi magyar jogszokás emlékét őrző hiteles monda”,²² amely primitív naivságával megtévesztette a 11. század krónikásait is,²³ akik pogány szemlélete ellenére a század közepén lejegyezték.²⁴ Erre építve alkotta meg Anonymus a maga racionalizált monda-változatát,²⁵ és a 14. századi krónikakompozíció a maga redakcióját.²⁶ Ugyanakkor bizonyos szerzők nem titkolták gyanújukat, hogy ez a magyar hagyományban fellelhető történet nyugati szerzők (Jordanes, Widukind) utalásai alapján keletkezett, vagy legalább is azok ismeretében alakult így ki.²⁷ Akadnak, akik II. Géza kortársának tekintik e krónikás epizód írásbeli megörökítőjét.²⁸ Mások 10–13. századi politikai gondolkodásunkat elemezve arra a meggyőződésre jutottak, hogy e mondát aligha jegyezheték le a 13. század első harmadánál korábban;²⁹ ismét mások bizonyos direkt mondafejlődést feltételezve úgy ítélték meg, hogy Anonymust kell az alapötlet megfogal-

18 LÁSZLÓ GYULA: Árpád népe. Bp., 1988. 126–128.

19 A magyar irodalom története. (Szerk. SÓTÉR ISTVÁN). I. A magyar irodalom története 1600-ig. (Szerk. KLANICZAY TIBOR). Bp., 1964. 25.

20 SZÚCS JENŐ: Nemzet és történelem. Bp., 1974. 355-356.

21 BARTHA ANTAL: A IX–X. századi magyar társadalom. Bp., 1968. 146.

22 SÁNDOR ISTVÁN: Fehér ló mondája. In: Magyar Néprajzi Lexikon. (Főszerk. ORLTAY GYULA). II. Bp., 1979. 93–94.

23 HORVÁTH JÁNOS: Árpád-kori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái. Bp., 1954. 293.

24 I. TÓTH ZOLTÁN: Tuhutum és Gelou. Századok, 1945–1946. 38–39. GYÖRFFY GYÖRGY: Honfoglalás előtti népek Anonymus Gesta Hungarorumában. Ethnographia, 1965. 416.; GYÖRFFY: A fehérló-monda háttere. Élet és Tudomány, 1978. 1452.; THURÓCZY JÁNOS: A magyarok krónikája. (Ford. HORVÁTH JÁNOS). Bp., 1980. 459.

25 I. TÓTH: i. m. 38–39.; GYÖRFFY: Krónikáink és a magyar őstörténet. Bp., 1948. 94.; GYÖRFFY: i. m. (1965) 417.; CSÓKA J. LAJOS: A latin nyelvű történeti irodalom kialakulása Magyarországon a XI–XIV. században. Bp., 1967. 450.

26 GYÖRFFY: i. m. (1965) 417.

27 MARCZALI HENRIK: A magyar történet kútfői az Árpádok korában. Bp., 1880. 52.; I. TÓTH: i. m. 39.; CSÓKA: i. m. 383.; A magyar folklór. (Szerk. ORLTAY GYULA). Bp., 1979. – a továbbiakban MF – 139.; Magyar néprajz. V. Magyar népköltészet. (Szerk. VARGYAS LAJOS–ISTVÁNOVICS MÁRTON). Bp., 1988. – a továbbiakban: MN – 159.

28 SEBESTYÉN: i. m. 2:89.; GYÖRFFY: i. m. (1948) 85.

29 KRISTÓ GYULA: Ősi epikánk és az Árpád-kori íráshagyomány. Ethnographia, 1970. 119–123.

mazójának tekinteni,³⁰ majd Kézai erre épülő bizonytalan utalásaiból vélik kibontakoztatni a 14. századra kikerekedő mondát, amely végül Szvatopluk neve mellé rendeződve³¹ középkori epikánk szerves részévé vált.³² A közös nevező hiánya megmutatkozik abban is, hogy a mondát némelyek finnugor eredetűnek tartják,³³ mások sztyeppe-i török átvételére gondolnak,³⁴ és vannak, akik 10. századi belső keletkezésű éneknek tekintik.³⁵ Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy az e témában leginkább érintett néprajzi kutatás, mely őstörténetünket illetően egyre inkább a samanizmus felé orientálódik, nem tud mit kezdeni vele, s legújabb összefoglalásaiban vagy éppen csak említi,³⁶ vagy ki sem tér rá.³⁷ Ugyanezt tapasztalhatjuk történeti, régészeti irodalmunk jelentős hányadánál,³⁸ talán mert az Árpád-dinasztiához kapcsolt hun-történettel nehezen kapcsolható össze ez a monda.

3. A 14. századi krónikakompozíció 28. fejezetében elbeszéli, hogy Árpád fejedelem Erdélyben táborozva követet küldött a Duna vidékén uralkodó morva vezérhez. Kusid, a követ visszaútjában földet, fűvet, Duna-vizet lopott Szvatopluk birodalmából, amelyek láttán a magyar vezérek elhatározták e gazdagnak ítélt terület megszerzését. „Majd közös elhatározás alapján ugyanezt a követet visszaküldték a már említett fejedelemhez, s földjéért egy nagy fehér lovat küldtek neki arabiai arannyal bearanyozott nyereggel és aranyozott kantárral (equum album et magnum cum sella deaurata auro Arabiae et freno deaurato misserunt pro terra sua). Ezt látván még jobban örült a fejedelem, mert azt gondolta, hogy mint vendégtelapések küldték neki a földjéért. A követ tehát földet, fűvet és vizet kért ott a fejedelemtől. A fejedelem pedig mosolyogva így szólt: ez ajándék fejében az övék, amennyit akarnak. Így aztán a követ visszatért övéihez. Árpád közben a hét vezérrel bejött Pannoniába, de nem mint vendégek (hospites), hanem mint akik örökség jogán birtokolják a földet (terram iure hereditario possidentes). Ekkor egy másik követet küldtek a fejedelemhez és azt az

30 SOLYMOSSY SÁNDOR: I.él-vezér kürt-mondaja. Ethnographia. 1929. 20.

31 SOLYMOSSY SÁNDOR: Monda. In: A magyarság néprajza. Szerk. VISKY KAROLY. III. Bp., 1934. 172 – 174.; GYÖRFFY: i. m. (1965) 417.

32 MF 138 – 139.

33 I. TÓTH: i. m. 37.

34 KARDOS TIBOR: Regi magyar dramai emlékek. I. Bp., 1960. 23.

35 BARTHA ANTAL: Hozzászólás Mályusz Elemér előadásához. Történelmi Szemle. 1963. 57.

36 MF 267.

37 DIÓSZEGI VILMOS: A pogány magyarok hitvilága. Bp., 1973.; Mitosz és történelem. (Szerk. HOPPÁI MIHÁLY – ISTIVANOVICS MÁRTON). Bp., 1978.; Dömötör Fekla: A magyar nép hiedelemvilága. Bp., 1981.

38 LÁSZLÓ GYULA: Hunor és Magyar nyomában. Bp., 1967.; DIENES ISTVÁN: A honfoglaló magyarok. Bp., 1974.; DÜMMERTH DEZSŐ: Az Árpádok nyomában. Bp., 1977.

üzenetet bízták rá: Árpád és népe azt üzeni neked, hogy azon a földön, amelyet megvettek tőled, ne maradj tovább semmiképp sem, mert földedet megvették a loért, a füvet a kantárért, a vizet a nyeregért. Te pedig örökhaszonbérletbe, vagyis mert hitvány és kapzsi voltál, átengeded nekik a földet, füvet és a vizet. Amikor a fejedelemnek elmondták az üzenetet, mosolygva így szólt: Üssétek le bunkóval azt a lovat (equum illum malleo ligneo interficiant), a kantárt hajítsátok ki a mezőre, az aranyozott nyeret vesétek a Dunába.” Majd „a fejedelem gyorsan összegyűjtötte seregét, félvén a magyaroktól, segítséget kért barátaitól, és velük egyesülve elébük ment. Amazok közben a Duna közelébe értek, és egy gyönyörű mezőn hajnalhasadtakor csatát kezdtek. Az Úr segítsége a magyarokkal volt, futásnak eredt előlük a sokat emlegetett fejedelem. A magyarok a Dunáig üldözték őt pedig félelmében a Dunába vetette magát, és megfulladt a sodró vízben.”³⁹

A magyar monda nem származhat Jordanestől, mert nála túlvilági rabszolgaságba került lelkek áldozati loért történő kiváltásáról esik szó,⁴⁰ tehát inkább a Lehel-mondához kapcsolható. Widukind sem lehet az ősforrás, ugyanis a magyar történet központi figurája, a fehér ló az ő művében nem szerepel,⁴¹ de hasonlóképp hiányzik az arab mondákból is,⁴² Elfogadható európai párhuzama tehát nincs ennek a honfoglalásról szóló legkerekesebb mondánknak.⁴³

Ma ismert formájában ez az elbeszélés – a kutatás szerint – egy „csalárd országvásárlás”.⁴⁴ Eleink „a sztyepei diplomácia szellemében békés úton kísérelték meg a terület birtokba vételét.”⁴⁵ Újabban felmerült az a gondolat is, hogy a krónika szerzője már nem volt tisztában az általa írásba foglalt epizód eredeti jelentésével.⁴⁶ Az aranyos szerszámzatú ló átadásában – eszerint – valami „hűbéri állapot elismerését”, „hatalomba iktatás jellegű szertartást” vagy legalább is egyenrangúak között kijáró diplomáciai

39 *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum.* I–II. (Ed. SZENTPÉTERY, EMERICUS). Bp., 1937–1938. – a továbbiakban: SRH – Az idézett hely: SRH 1:287–290.; Képes Krónika. (Ford. BELLUS IBOLYA). Bp., 1987. 45–46. alapján készült fordítás.

40 JORDANES: A gótok eredete és tettei. (Ford. BOKOR János). Brassó, 1904. 39.

41 WIDUKIND: *Res gestae Saxonicae.* In: *Monumenta Germaniae Historica.* Ed. PERTZ, GEORGIUS HENRICUS. Script. t. III. Hannoverae, 1839.) 418.; CSÓKA: i. m. 383–386.

42 HELLER BERNÁT: A fehér ló mondájának egy arab párdarabja. *Ethnographia*, 1916. 236–238.

43 KLANICZAY: i. m. 25.

44 IPOLYI ARNOLD: *Magyar mythologia.* I–II. Bp., 1929. Az idézett hely: 1:315–316.; SEBESTYÉN: i. m. 2:85–105.; HORVÁTH: i. m. 293.; FODOR ISTVÁN: Verecke híres útján... Bp., 1975. 233.; MF 138–139.

45 BARTHA ANTAL: A honfoglalás. Bp., 1979. 15.

46 KRISTÓ GYULA: Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig. Bp., 1980. 155, 203–204.

ajándékozást sejtenek.⁴⁷ Valamiféle kimondottan vagy latens módon megfogalmazott, egyenrangú vagy hűbéri szerződéskötést véltek kiolvasni e mondatból: „Erről a naiv mondáról ... az újabb kutatások kiderítették, hogy a nomád szerződéskötés rítusának mozzanatait felhasználva költötték. Ugyanis az onogur-bolgárok kánja, Omurtág 815-ben V. Leó bizánci császárral bolgár szokás szerint is megkötötte a békét, s ezt a szokást leírták. Ez a bolgár rítus abból állt, hogy egy kettévágott kutya vérét megízlelték, majd a császár a földre öntött egy kupa vizet, átfordított egy nyergel, megérintett egy féket, s fölemelt egy csomó füvet. Hogy a magyarok ugyanezen a módon kötöttek szerződést, az kiteszük Theotmár salzburgi érsek 900-ban írt leveléből is. A fehér ló mondájának háttérében eszerint az rejlik, hogy 894-ben a frankoktól és bolgároktól szorongatott Svatopluk morva fejedelem a magyarokkal onogur módon szövetekezett, kettévágott kutya, víz, nyereg, fék és fű eskütelekekkel”.⁴⁸ E párhuzam sugallta feltevés általánosan elfogadottá vált.⁴⁹

Ha elemeire bontjuk a fent említett bolgár szertartást, abban három, nem mindig szükségszerűen együtt járó részt különíthetünk el: 1. a vérszerződést (vérivást), 2. a föld átadásának lóval kapcsolatos szertartását, 3. a kutya szétvágását. E szerződéskötést azonban nem szemtanú írta le, vagy időközben nagyon megromlott a szöveg, amit Szent Lajos francia királynak Joinville által szerzett életrajza alábbi, hasonló szerződést elbeszélő részlete alapján valószínűsíthetünk. Amikor a bizánci latin császár a kunokkal szövetekezett Vataztész nikaiai császár ellen a kunok „... azért, hogy egymást hűségesen megsegítsék, azt kívánták, hogy a császár és egy másik előkelő közülük sebesítsék meg magukat és keverjék el vérüket egy nagy ezüstkupában. És a kunok királya és közülük egy másik előkelő is eképpen cselekedtek; az ő vérüket elegyítették a mi embereink vérevel, összekeverték borral és vízzel, ittak belőle és a mi embereink is ittak; és akkor azt mondták, hogy ők vértestvérekké váltak. Azután pedig egy kutyát vezettek embereink és az övéik közé, és a mi embereinkkel közösen kardjaikkal összekecsabolták azt; és azt mondták, hogy ugyanígy legyenek összeaprítva, ha megcsalná egyikük a másikukat.”⁵⁰ Egyértelműnek tekinthető tehát, hogy a felek nem a kutya, hanem egymás vérét ízlelték meg. A kutya szétdarabolása

47 IPOLYI: i. m. 1:315–316.; LÁSZLÓ GYULA: „Felledet adiad fejeér lovan ...” In: Számadás népünkéről. Bp., 1986. 157.

48 GYÖRFFY: i. m. (1978) 1452–1453.

49 BARTHA: i. m. (1979) 15.; KRISTÓ: i. m. (1980) 155.; JUHÁSZ PÉTER: A totemizmus csökevényei a magyar és a bolgár hiedelemvilágban. In: Tanulmányok a bolgár–magyar kapcsolatok köréből. Szerk. DOBREV, CS. – JUHÁSZ P. – MIJATEV, P. Bp., 1981. 146., 157–158.; Magyarország története. 1/1: Előzmények és magyar történet 1242-ig. (Szerk. SZÉKELY GYÖRGY – BARTHA ANTAL). Bp., 1984. 589–590.

50 CFH 1230.

jelképileg „a keresztény esküszövegekben az anathema, az átok, amely megfogon, ha az esküt megszegik.”⁵¹ Rokonnépeink pl. – egy 1484. évnél feljegyzett adat szerint – az esküt medvedőron tették, s kardjaikkal fényt aprítottak mondván, aki a békét megszegi, azt az égiek így büntessék.⁵² Amikor a magyarok a bajorokkal vagy morvakkal szerződést kötöttek és „kutyára vagy farkasra és más istentelen és pogány dologra” esküdtek, ahogyan ezt Theotmár leírja,⁵³ semmiféle szerephez nem jutott fehér (vagy bármilyen) színű ló.

Anonymus megörökítette a honfoglaló magyar törzsek főnökeinek vérszerződését: „mindegyik valamennyit a saját véreből pogony szokás szerint egy meghatározott kupába csorgatva tettek esküt.” Az a kijelentésük pedig, hogy „a bűnösnek vére ontassék”, valószínűsíti, hogy a kutyapritás sem maradt el. De a (fehér) ló itt sem szerepel.⁵⁴

Az ékesen felszerszámozott ló jelenléte csak konkrét terület-átengedési szerződéseknél adatolható, minden más esetben csupán vérszerződésről és a kutya vagy farkas szétvagdalásáról beszélhetünk. A magyar fehér ló mondában viszont csak a területátadásra vonatkozó rész kapott helyet, s a másik két elem hiányzik. Hogyan lehet ezt a fogyatékosgot magyarázni?

4. A bizánci – bolgár szerződéskötésnél mind a két szerződő fél – V. Leó császár és Omurtág bolgár kagán – jelen volt, tevőlegesen részt vállalt a rítusból csakúgy, mint II. Balduin latin császár és a kunok fejedelme a Joinville által elfadott egyezségről. Nem így a szóban forgó magyar monda szüzséjében. A megoldás kulcsa – szerintünk – a fehér ló, azaz pontosabban a ló fehér színe. Ennek a színnek ugyanis kiemelt szerepe van mind a magyarság, mind rokonnépei, mind pedig a vele korábban kapcsolatban álló népek színmisztikájában.

A vogulok „teremtő, hét határt járó, fehér istenhez” fohászoknak, a burjátok őseik szellemeit „nyírfafehér uraknak” szólítják, az udmurtok szellemei is „fehér ruhás”, „fehér inges, gatyás öregek”. A fehér farkas démoni lény, a ház őrzőszelleme fehér kígyó. Ob vidéki rokonainknál az istenős a legfelső égben tejfehér trónon ül, felesége a „fehér úrnő”, akinek személye kapcsolatba hozható a 11. századi Szépasszony-képzetünkkel is.

A szellemekkel kapcsolatot tartó sámán is fehér nyír kávájú „hőszin hatásán”, azaz fehér csikódbőrből készített dobján utazik a túlvilágra és „hétágú szent nyírfánál” vagy nyírből faragott fehér bálványok előtt,

51 LÁSZLÓ: i. m. (1988) 128.

52 BHRUSIN. Sz. N.: Osztyák és vogul fejedelemségek a XVI - XVII. században. In: A vizimadarak népe. Szerk. GUYA JÁNOS. Bp., 1975. 61.; Vö. még: BARTHA ANTAL: A magyar nép őstörténete. Bp., 1988. 341.

53 CFH 2200.; MEH 220.

54 SRH 1:40 – 41.; a kunok esküje: SRH 1:46.; THURÓCZY: i. m. 459.

amelyeknek takarója is fehér rénbőr, nyírfa eszközökkel végzi jósló, áldozó, szellemeket megidéző, révülő szertartásait.

Az ősök temetkezőhelyét, az áldozati ligeteket is gyakran illették „fehér” jelzővel. Nem kizárt, hogy erre utal néhány korai helynevéünk is – Fehértemplom (Árpád vélt sírja), Fehérvár (Szt. István temetkezőhelye), Sár (Aba Sámuel nyughelye), Szekszárd (I. Béla sírja) – jelezve, hogy itt neves hősök teteme nyugszik, míg lelkük a „fehér út” vagy „tejút” névvel is illettett „hadak útján” indult túlvilági vándorútjára.

Az „égi atyának” szánt áldozati állat fehér ló vagy rénszarvas, ritkán juh. Ha éppen nem akadt fehér állat, akkor is fehér kendővel, szalaggal, fonállal jelölték meg az áldozatra kiszemeltet, hogy az ő „tulajdonjegye” rajta legyen. Népi hiedelmeinkben jelentős szereplő a fehér ló, amelybe a halott lelke is beköltözhet. A székelyek „fehér lóru” tartják a rokonságot. De alkalmas házasság, baj, halál jóslására (hippomanteia) is. Néhol a fehér lókoponyára állnak esketéskor és szerepe lehet a csök (áldomás gyermek születésekor) szertartásában szintén.

Számos szólásunk utal egykori szakrális funkcióira, pl.: „megrúgta a fehér ló” (meghalt), „fehér lovon hozzák az igazságot” (a halál nem válogat) stb.

A fehér szín tehát eleve elrendelés arra, hogy az állat a túlvilágon az ősök nyáját gyarapítsa, akik odaát „fehér szőrű rénszarvas” csordákat, „hószín csikókat” legeltetnek. Meséinkben is a halott legény lova „tisza hófehér”, a túlvilágon játszódó cselekmény hőse „fehér lovon, fehér kutya kíséretében” vándorol, a néphit szerint pedig „a halál fehér lovon jár”, a halott lelkét fehér ló viszi el, az „Isten a fehér lovat szereti.” A vogulok is úgy tudják, hogy a „fehér ló” az „Isten lova” vagy „a bálványszellem lova”, „Numi Torem hátasa”.⁵⁵

A fehér szín tehát a holtak lelkeinek, a szellemősöknek, a túlvilág nagyhatalmú szellemeinek dekoratív színe, azok az állatok pedig, amelyek fehér színűek, eleve a nekik szánt áldozatra predesztináltak. Ezért úgy véljük, hogy a mondában szereplő fehér lovat sem élő embernek, hanem egy korábban elhalt vezér szellemének szánták.

5. A magyar íráshagyományban számos emléke maradt az áldomásoknak, amelyek valószínűleg kezdetben mindig „lóáldozattal” járhattak, s a régészek is tömegével tárták fel honfoglaló őseink halotti lóáldozatról valló sírjait.⁵⁶

55 Minderre bővebben: SZEGFÜ LÁSZLÓ: Ősi szellemi örökségünk. (Nyomdában).

56 IPOLYI: i. m. 1:316, 2:277–278.; MUNKÁCSI BERNÁT: A régi magyar lovastemetkezés változatai. Ethnographia, 1896. 297–323.; SEBESTYÉN: i. m. 2:103–104.; SZENDREY ÁKOS: Az ősmagyar temetkezés. Ethnographia, 1928. 19–21.; SZENDREY ÁKOS: A magyar áldomás. Ethnographia, 1942. 123–131.; BÁLINT CSANÁD: A ló a magyar hitvilágban. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 1970. 31–42.; BÁLINT CSANÁD: A

Érdemes megjegyezni, hogy Anonymus igen nagyvonalúan osztogatja lóadományait hőseivel. A kijevi és szuzdali fejedelmek Álmosnak küldtek „ezer lovat orosz módra díszített nyereggel és fékkel” (mille equos cum sellis et frenis more Ruthenico ornatis), Lodomér ura „háromszáz lovat nyereggel és fékkel” (CCC equos cum sellis et frenis), a halicsi vezér pedig „tíz kitűnő arabs paripát és háromszáz más lovat nyereggel, fékkel” (X farisios optimos et CCC equos cum sellis et frenis).⁵⁷ Itt azonban nem számít a lovak színe. Más a helyzet, amikor Salannak küld Árpád tizenkét lovat: ezek fehérek (misit ei XII albos equos), amint azt később nem is késlekedik hangsúlyoztatni a magyar vezérrel (pro pretio ei misimus XII albos equos).⁵⁸ Hasonlóképp járhatott el Árpád – P. mester elképzelése szerint – Ménmaróttal is, akinek ugyanolyan ajándékot küldött, mint korábban Salannak (misit ei donaria sua, sicut primo miserat Salano duci).⁵⁹ A 14. századi krónikakompozíció is fehér lóról beszél,⁶⁰ de ezt találjuk a Pozsonyi Krónikában (equum album),⁶¹ sőt Mügelin német nyelvű krónikájában is (rosze, daz waz grosz und weyz).⁶²

Más adataink is vannak a fehér ló adományozásáról. A német császárhoz 1134-ben II. Béla király követségbe küldte „Péter fehérvári püspököt”[sic!], s küldött vele ajándékként „két illően felszerszámozott fehér mént, amelyeknek csak a nyerge huszonhat márka aranyat tartalmazott”.⁶³ A Párizsban elhalt Bethlehem deák szülei a Szt. Genovéva monostor számára „még bőkezűen egy fehér lovat is felajánlottak” fiuk lelki üdvéért.⁶⁴ Tanúskodik 1383-ból is okirat, hogy az örökös az egyháztól pénzért vásárolta vissza azt a lovat, amellyel az örökhagyót utolsó útjára vitték.⁶⁵ Vanak adataink ló adományozásáról hasonló szerepkörben a 16–18. századból, sőt a később feljegyzett népmeséinkben is.⁶⁶

Szükségesnek érezzük megjegyezni azt, hogy az áldozati lovat előzőleg munkára fogni nem volt szabad, tehát – bár fékkel, nyereggel adomá-

honfoglalás kori lovastemetkezések. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 1971. 2:85–108.; MF 419.; DÖMÖTÖR: i. m. 35.; MN 125–126.; LÁSZLÓ: i. m. (1988) 53–55.

57 SRH 1:46–47.

58 SRH 1:54., 81.

59 SRH 1:59.

60 SRH 1:288.

61 SRH 2:32.

62 SRH 2:130.

63 CFH 442.; CSÓKA: i. m. 449–450.; LÁSZLÓ: i. m. (1986) 157–158.

64 MAKKAJ LÁSZLÓ–MEZEY LÁSZLÓ: Árpád-kori és Anjou-kori levelek. Bp., 1960. 115.; GYALLAY DOMOKOS: A fehér ló szerepe a székely hagyományban.

Ethnographia, 1962. 389–403.; CSÓKA: i. m. 450.

65 MUNKÁCSI: i. m. 298.

66 RÁSONYI LÁSZLÓ: A székely név eredete. Magyar Nyelv, 1960. 188.; BERZE NAGY JÁNOS: Magyar népmesetípusok. II. Pécs, 1957. 291.

nyozták el – betöretlen, tiszta állatnak kellett lennie minden esetben.⁶⁷ Miért kellett akkor a felszerelés? Az aranyos szerszámzat, mint Vak Béla ajándékozásánál is láttuk, az egyenrangúságot volt hivatva kifejezni. Számos avar vezéri sír leletei vagy a madarasi gepida sír emlékényaga bizonyíthatja ezt.⁶⁸ És igazolja a 16. századi Mahmud Terdzsüman is, aki jól ismervén a török hűbéri szokásokat, csak „ezüst nyereggel” felnyergelt fehér lovat küldet művében az alávetésre ítélt Szvatopluknak.⁶⁹

Ezt a felszerszámozott fehér lovat csereértéknek szánták a kiszemelt területért, tehát ősi magyar adásvételi szokás szerint járt vele a kotófék (szerszám) is.⁷⁰ Kijárt az ékes felszerelés a halottak áldozati állatainak is, amint ezt az idézett avar, gepida vagy magyar leletek tanúsítják, vagy az Attila sírjába elhelyezett „sokféle drágakövektől ragyogó lószerszámok” is.⁷¹

6. A fehér ló mondája erősen elüt az általában vett (és már Arisztotelésznél is szkíta szokás szerinti hódolás jelképeként tekintett) saját kézzel történő rög és víz (esetleg fű) átadási szertartásától.⁷² Rokonnépeink termékenységszerző hagyományai jól példázzák ezt: inséges időben először kikémlelik a szomszédos közösségek valamelyikének jól termő területét, majd onnan titokban földet, gyöpöt (kalászt) és vizet rabolnak, hogy ezzel megszerezzék a föld termékenységadó szellemét; ezt követően – olykor akár fegyveres konfliktusok után – az elorzott „termékenységet” nyilvánosan is megváltják.⁷³ Azonos szerkezetű ezzel a magyar monda is: Kusid előzőleg követségben járva megrabolja Szvatopluk földjét, fűvét, vizét, majd hivatalosan is, egy ló ellenértékért megszerzik az említett javakat.⁷⁴ A különbség csupán annyi, hogy a tipikusan földműves szokásra utaló mondát alakították át őseink a maguk nomád állattartó körülményei szerint. (Ami

67 SEBESTYÉN: i. m. 2:102 – 103.

68 LÁSZLÓ: i. m. (1986) 158.

69 A magyarok története. (Tarih-i Üngürüs. Madzsar Tarihi. Ford. BLASKOVITS JÓZSEF). Bp., 1982. 170.; az ezüst rangjelző szerepére LÁSZLÓ: i. m. (1986) 151 – 159.; MESTERHAZY KÁROLY: Nemzeti szervezete és az osztályviszonyok kialakulása a honfoglaló magyarságnál. Bp., 1980. 112.

70 MN 34.

71 JORDANES: i. m. 116.

72 HERODOTOSZ történeti művei. (Ford. GEREB JÓZSEF). Bp., 1893. 4,126 (48.). 5.18(80.); IPOLYE: i. m. 1:288.; 2:278.; BINDER JENŐ: A fű mint a hódolás jelkepe. Ethnographia. 1902. 287.; SEBESTYÉN: i. m. 2:94 – 95.; TAKÁCS LAJOS: Hant-átadás mint a birtokbavétel jele. Ethnographia. 1983. 573 – 577.

73 MUNKÁCSI BERNÁT: Votják népköltészeti hagyomány. Bp., 1887. 27.; SEBESTYÉN: i. m. 2:85 – 118.; HELLER: i. m. 236.; HORVÁTH: i. m. 459.

74 IPOLYE: i. m. 2:212.; SEBESTYÉN: i. m. 2:85 – 89.; MOLNÁR ERIK: A magyar társadalom története az őskortól az Árpádkorig. Bp., 1945. 40.; KRISTÓ: i. m. (1970) 122.

nem egyedi eset, hiszen valószínű, hogy Szt. István is elsősorban a földművelésre vonatkozó Fehérlófia-típusú mesék előadását tilalmazta a templomokban.⁷⁵⁾

A történetben a csalafintaság: a morva vezér abban a hitben ringatja magát, hogy a szóban forgó fehér lovat ő kapta ajándékba, holott azt birodalomalapító ősenek szánták. Azzal, hogy a jogutód elfogadta, mintegy őse képviselőjeként, a föld ellenértékét, a szerződés érvénybe lépett. De ennek tudatára ő maga csak akkor ébredt, amikor a magyar követ figyelmeztette melléfogására. Ekkor maga rendeli el, hogy adják át a „csereértékét” annak, akit jog szerint megillet, azaz a fehér lovat az áldozati állatok leütésére szánt fa bunkóval öljék meg (*equum illum malleo ligneo interficiant*;⁷⁶ az áldozatnál tilos volt fémeszköz használata), áldozzák fel ősenek, ugyanígy a szerszámzatot is adják át az enyészetnek. Ezzel a cselekedetével, melyet nemleges válasszal párosít, tulajdonképpen hadat üzen a magyaroknak. (Nem kizárt, hogy a ravasz magyar követ azzal, hogy a ló feláldozását feleslegesnek állítja be, további helyzeti előnyt akar kicsikarni, hiszen az ős iszonyatos dühre gerjed utóda ellen, ha az elmulasztaná *jussa* kiadását.) Ez a honfoglalókkal tárgyaló, majd hadakozni készülő vezér tehát semmiképp sem lehetett maga Szvatopluk.

Nem lehetett, ugyanis a fentiekből nyilvánvaló, hogy a magyarság Szvatoplukot tartotta az említett föld ősbirtokosának, tulajdonosának. Ez derül ki Kónsztantinosz 950 körül keletkezett elbeszéléséből⁷⁷ (ha informátora magyar volt), de a magyar krónika is elmondja Marótról, hogy Szvatopluk „az ő fia az uralomban új volt” (*filius vero in dominando novus erat*).⁷⁸ Ugyanerre a következtetésre jut Theotmar salzburgi érsek is, amikor azt írja, hogy a pápa Metód tanítványát, Wichinget egy olyan, a hitben új néphez küldte, amelyet Szvatopluk háborúban fékezett meg és keresztülvitte azt, hogy pogányokból keresztényekké legyenek.⁷⁹ Ha pedig ez így igaz, akkor a nevezett területen sohasem uralkodott I. Mojmir és Rasztiszláv; ez Szvatopluk birodalma, és csakis az övé lehetett.

Az elmúlt két évtizedben több műben is hangot kapott az a vélemény, hogy a történeti forrásokban szereplő Nagy-Morávia (Megalé Morávia) az Alföld déli részén, a Körösök, a Maros, a Temes, a Tisza és a Duna vidékén terülhetett el, illetve átnyúlt a Száváközbe is és Szerémnél (Szirmium; Sremska Mitrovica) érte el a Szávát.⁸⁰ (Nagyjából egybeesett tehát az

75 SZEGFÜ LÁSZLÓ: Szent István és a népmesék. Tiszatáj, 1988. 8. sz. 60–67.

76 SRH 1:289.; SEBESTYÉN: i. m. 2:104–105.

77 SEBESTYÉN: i. m. 2:92–93.

78 SRH 1:164., 282.

79 CFH 2199.; MEH 219.

80 BOBA IMRE: Moravia's History Reconsidered. The Hague, 1971.; PÜSPÖKI NAGY PÉTER: Nagymorávia fekvéséről. Valóság, 1978. 11. sz. 60–82.; SZEGFÜ LÁSZLÓ:

anonymusi Salan-birodalommal.⁸¹⁾ Történetéről nem sokat tudunk: az avar birodalom széthullása után itt valószínűleg nemzetség nagyságrendű szervezeti egységek által birtokolt területek laza konglomeratuma alakult ki, amelyre mind a bolgárok, mind a frankok szemet vehettek.

7. A terület megszervezése mégis Rasztiszláv morva vezér unoka-öccsének, Szvatopluknak a nevéhez fűződik.

Szvatopluk a frank udvarban nevelkedett, tehát nem lehetetlen, hogy éppen Német Lajos császár megbízásából foglalta el ezt a vidéket. Erre utalhatnak egy kései forrásnak az onogurok behódolására célzó szavai: „A pannonok pedig, akik akkoriban Pannoniában laktak, valamennyien a rómaiak pásztorai voltak, és tíz erős király uralkodott felettük egész Moesiában és Pannoniában.”⁸²⁾ (Más források is tudnak arról, hogy itt „a rómaiak pásztorai” éltek, a „rómaiak legelői” voltak.⁸³⁾ Hogy milyen jogcímen tarthatott igényt e területre Szvatopluk, nem tudjuk, csak közvetett adatokból sejthetjük, hogy házassága lehetett ez az ok.⁸⁴⁾

Szvatopluk országfoglalása tehát 860 körül eshetett meg. Az új fejedelem nagyon gyorsan önállósíthatta magát, mert 862 körül Rasztiszlávval együtt küldött követeket III. Mihály bizánci császárhoz, hogy térítőket kérjen.⁸⁵⁾ Ez az elszakadási törekvés bőszíthette fel, valószínűleg a papságtól is tűzelve, Német Lajost, aki látva az így a két morva tartomány harapogójába került Pannóniát, 863-ban elhatározta, hogy szövetkezik a bolgárokkal, s megtámadja a morvákat.⁸⁶⁾ Cirill és Metód, megérkezve morva területre, három esztendőn keresztül tanított, majd Bizáncba, s innen Rómába mentek 867-ben.⁸⁷⁾ Mint köztudott, az örök városban Szt. Cirill 869. február 14-én elhunyt. A pápa a Kárpát-medencébe visszainduló Metódot három – úgy tűnik, egymástól még független – morva vezér, Rasztiszláv, Szvatopluk és Kocel jóindulatába ajánlotta, majd nemsokára rá

Vata népe. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica. 1980. 11–19.; KRISTÓ: i. m. (1980) 161–195.; SENGÁ TURU: Moravia bukása és a honfoglaló magyarok. Századok. 1983. 307-344.

81 SRH 1:53–54.

82 Egy Délkelet-Európát bemutató földrajzi munka a XIV. század elejéről: Descriptio Europae Orientalis. (Ford. BORZÁKNÉ NACSA MÁRIA – SZEGFÜ LÁSZLÓ). Acta Academiae Szegediensis Pedagogicae 1987–1988. Ser. Marxist. et Hist. Szeged. 1988. 22.

83 MACARTNEY, CARILE AYBNER: Pascua Romanorum. Századok. 1940. 1–11.

84 SZEGFÜ LÁSZLÓ: Szvatopluk házassága. Acta Academiae Pedagogicae Szegediensis. 1989–1990. (Nyomdában).

85 Magnae Moraviae fontes historici. (Szerk. RATKOS, PETER). I–V. Praha–Brno, 1966–1976. – a továbbiakban: MFH – idézett hely: MFH 2:143–144.; Pannoniai legendák. (Ford. KOVÁTS PIROSKA). Bratislava–Bp., 1978. 90–91.

86 Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum Orientalis. (Ed. KURZÉ, FRIDERICUS). Hannoverae, 1891. 56.

87 MFH 2:144–146.; KOVÁTS: i. m. 91–92.

Pannonia püspökévé szentelte.⁸⁸ II. Hadriánnak e lépése mélyen sértette a német papság érdekeit, s nem lehetetlen, hogy ők lovalták bele Német Lajost: számoljon le egyszer s mindenkorra a szlávokkal. A császár fiát, Lajost a thüringek és szászok élén a szorbok ellen küldte, a másik fiút, Karl-t a frank és alemann sereggel Raszisztzláv ellen vezényelte, míg Karlmann a pannoniai hadiúton Regensburg – Bécs – Baden – Sopron irányában (tehát délkelet felé) Szvatopluk ellen vonult.⁸⁹ Csak ez az utóbbi sereg ért el jelentősebb sikert, amikor Szvatopluk, jól felfogott politikai érdekből, „az általa birtokolt országgal együtt” behódolt Karlmann-nak. Így azután a frankok koncentrált erővel 870-ben elfoglalták Raszisztzláv fejedelemségét is.⁹⁰ Ettől kezdve már Szvatopluk az északi Morávia politikai küzdelmeibe bonyolódik, Megalé Moráviában – amelynek a 870-es évekbeli fennállásáról az ún. Bajor Geográfus⁹¹ és Nagy Alfréd földrajzi korrekciói⁹² is beszámolnak – pedig katonai kormányzó irányítja az ügyeket. Erről – az, úgy tűnik, végig különálló terület irányítójáról – Ibn Ruszta a következőket jegyzi fel: „Főnökük neve Szubandzs. Neki engedelmeskednek, és az ő parancsait követik. Lakhelye a szlávok országának közepén van. A leg-híresebb közülük az az említett férfiú, akit a főnökök főnökének hívnak, s akinek a neve: Szvatopluk (Sz.w.jj.t.b.l.k). Ő magasabb rangban van, mint a Szubandzs, az utóbbi az ő helyettese.”⁹³ Szvatopluk tehát e leírás keletkezésekor nincs jelen az említett tartományban, a székhelyén kormányzó Szubandzs irányít helyette. A szubandzs elnevezésben nem nehéz a perzsa birodalomban I. Khosrau Anósrván (531 – 579) által életre hívott katonai adóközvet-parancsnok – a szpahbad – címét felismerni, amelyet valószínűleg az avarok honosítottak meg a Kárpát-medencében.⁹⁴

Amikor aztán 894-ben Szvatopluk végrendelkezik fiaival, II. Mojmir kapja a mai Nyugat-Szlovákiát, II. Szvatopluk Morvaországot és a harmadik fiú, akinek a neve valószínűleg Predszláv volt, nyeri el Megalé Moráviát.⁹⁵ Szvatopluk 894-ben bekövetkezett halála után tehát Predszláv lehetett az, akit a magyarok az Alföldön találtak s – mert őt „megesalák” – Salán (= Csalán) névvel illették.⁹⁶

88 MFH 2:147–148.; KOVÁTS: i. m. 93–95.

89 KURZE: i. m. 68.

90 KURZE: i. m. 70–72.; minderre: SENGA: i. m. 319–322.

91 Monumenta Poloniae Historica. (Ed. BIELOWSKI, AUGUST). I. (Reprint.) Warszawa, 1960. 10–11.

92 PAULER GYULA – SZILÁGYI SÁNDOR: A magyar honfoglalás kútfoi. Bp., 1901. 314–315.

93 MEH 94.

94 HERMANN, GEORGINA: A perzsa reneszánsz. Bp., 1988. 125–126., 130.

95 SENGA: i. m. 334–335.

96 A „Csalán, kit megcsalának” ötlet nem saját leleményem, ifj. HORVÁTH JÁNOS említette egy kongresszuson, de írásaiban nem sikerült nyomára akadnom.

Kivel kötötték tehát voltaképp a szerződést a magyarok?

8. A kérdés megválaszolásakor Wenzel Gusztáv 1850-ben leírt azon figyelmeztetésére kell hagyatkoznunk, hogy a honfoglalásnak két szakasza van: 1. a magyar földnek jelképi birtokba vétele, 2. a magyar földnek fegyver általi birtokba vétele.⁹⁷ Mindkét esemény 895-ben játszódott le, tehát Szvatopluk halála után. Így mindkettő szenvedője Salan, azaz Predszláv volt, akivel a magyarok tárgyaltak, akinek a birtokát meglopták „rögöt, füvet, vizet” vive róla. A fehér lovat is hozzá, ámde nem neki, vitték ajándékba. Az állat fehér színéről rá kellett volna jönnie, hogy az apjának, a terület ősbirtokosának, Szvatopluk szellemének kijáró adomány.

Rokonépeinknél szinte a mai napig fennmaradt ősi szokás, hogy szállásváltáskor, új terület foglalásakor a feltételezett korábbi birtokosoknak, a „régii temető urainak” megváltásként áldozatot mutatnak be és bizonyos bajelhárító szertartásokat végeznek.⁹⁸ Tulajdonképpen ezt tették honfoglaló eleink is. Hiedelmeikre szépen rávilágít egy bukovinai székely mesemondó: „Attila a hunokkal harcolt a napkeleti meg a napnyugati császárral. Nagy hadseregük volt, de azok is a szellemeikkel harcoltak. Így győzték meg a napkeleti és a napnyugati császárt, és hát így győztek. Ennyit tudok erről, hogy ahol mentek, azt nevezik Hadak útjának, a Tejutat a Hadak útjának. Azon mentek ezek a szellemeik.”⁹⁹ Elvonatkoztatva most a hun-történettől, honfoglaló elődeink is úgy hitték, hogy őseik szellemei velük harcolnak. Ám azáltal, hogy kiűzve Etelközből, pánikszerűen el kellett menekülniük, őseik sírjait, áldozati berkeit gazdátlanul hagyták, azok szellemei tehát – hiedelmeik szerint – nem jöttek velük, hogy segítsék őket harcaikban.¹⁰⁰ Hátrányba kerültek így Salan (Predszláv) ellenében, akit nagyhatalmú szellemőse, Szvatopluk támogatott túlvilági seregével.

A honfoglalás első felvonása tehát, amely a fehér ló adományozásában realizálódott, a Szvatoplukkal kötött szerződés volt. Mivel itt szellemmel való kereskedés zajlik, értelemszerűen el kell maradnia a bizánci szerződésekből is ismert vérszerződés és kutya-aprítás epizódjainak, hiszen az egyik szerződő fél – lévén halott – már sem vére ontására, sem kutyaaprító kard felemelésére nem volt képes. Az ajándékot átvevő jogutód (Predszláv-Salan) későn kap észbe, s ekkor már egyebet nem tehet, minthogy feláldoztatja a lovat a címzettnek, Szvatopluknak. A szellemős ezzel az alkuval

97 VENZEL GUSZTÁV: *Eszmetöredékek a magyar nemzeti hősmonda történettudományi méltatására.* In: *Reguly-Album.* Pest, 1850. 64–66.

98 HONKO, LAURI: *Finn mitológia.* In: *A tejút fiai.* Szerk. HOPPÁI MIHÁLY. Bp., 1980. 197.; PAULSEN, IVAR: *Az ősök kultusza a permi és volgai finn népeknél.* (Uo.) 318.; SZMIRNOV, I. Ny.: *Cseremis (mari) hiedelmek és áldozatok.* (Uo.) 312–313.

99 MN 119.

100 LÁSZLÓ GYULA: *A honfoglaló magyar nép élete.* Bp., 1944. 237–238.

elvesztette jogát és lehetőségét arra, hogy utódja oldalán, annak javára beavatkozzék a küzdelemben. Ez a körmönfont adakozás tulajdonképpen pszichológiai hadviselés: egyrészt a korábbi vereség miatt reményét veszített, elcsüggedt magyarokba lelket öntött, másrészt az ellenfélben félelmet ébresztett, a vereségük sorsszerűségét sugallta (hiszen már őseik is elfordultak tőlük).

Így hát maradt a döntés az élők egyezkedésére vagy a fegyverekre. A morva vezér, mint tudjuk, szövetségesek után nézett és a fegyvert választotta. Következett tehát a honfoglalás második felvonása, a háború, amelyet a most már lélektani (és katonai) fölényben lévő magyarok nyertek meg. A döntő összecsapás után menekülő morva vezér a Tiszába vagy a Dunába veszett. Ez is kizárja azonosságát Svatoplukkal, hiszen kettejük halálának okai és körülményei is teljességgel mások. Így az is magától értetődő, hogy akkor már, amikor a frankok, magyarok és lengyelek felosztják egymás között (az északi) Moráviát, Svatopluknak miért csak két fia szerepel: a harmadik évekkor korábban elpusztult, és országa, (a déli) Morávia, a magyarok kezére került.

A fehér ló mondája tehát honfoglalás-történetünk rendkívül fontos, el nem hanyagolható, hiteles forrása, amely őseinknek nemcsak a hadviselését, de hiedelemvilágát is híven visszatükrözteti.